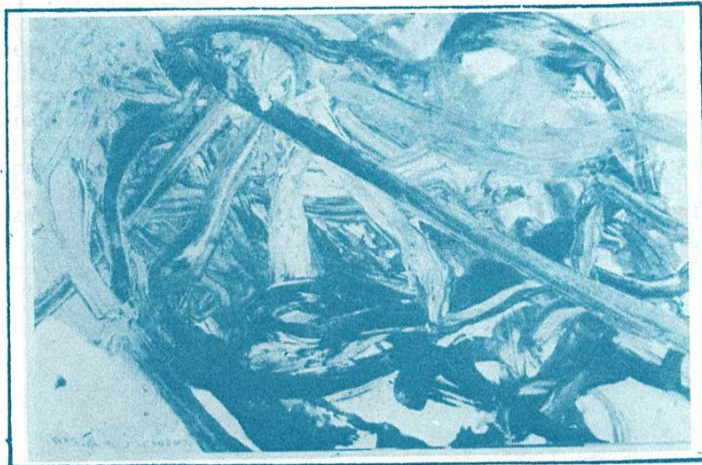

masovnoj proizvodnji, na fabričkoj organizaciji, na mašini alat-
ljici, konvejeru koji ih međusobno povezuje, na snažnom prisustvu
nadzora (tehnostrukture), podeli na izvršni i upravljački rad, na fi-
zički rad i klasnu borbu koja se pre svega iskazivala u sukobu na
ekonomskom i političkom planu. On ostaje i dalje prisutan u razvi-
jenim industrijskim zemljama (U Japanu čak i do 70% zaposlenih
rade u maloj privredi koja je u nekim delovima čak, predindus-
trijska). Veliki deo ove i ovakve proizvodnje se prebacuje u zemlje
u razvoju. Međutim, ono što je bitno jeste da je transproduktivni
(kako ga neki neadekvatno zovu postindustrijski oblik/forma proiz-
vodnje ona forma koja je sposobna da uveća društveno bogatstvo,
sposobna za brži razvoj, da sebi podređuje strukturu drugih delova
privrede, ili drugih privreda. Sa socijalnog stanovišta to je proizvod-
nja koja je zasnovana na relativno visokom nivou znanja i na po-
trebi zapošljavanja mladih, kvalifikovanih kadrova.

Svi oni koji nisu osposobljeni na neki način da »sistemski«
misle, svi oni koji nisu delimično odbacili kartezijanski pristup
svetu i pojavama (a to ljudi iznad četrdesete danas po pravilu nisu
sposobni, a kod nas se tek upisuju u osnovnu školu generacije koje
će to eventualno biti sposobne) nisu pogodni za takav oblik proiz-
vodnje. Objektivnost takvog izbora onda ima za posledicu zatvara-
nje svih pogona koji smetaju takvom obliku proizvodnje i njihov
prebacivanje u manje razvijene sredine (u svojoj zemlji ili in-
ostranstvu). U isto vreme to znači objektivno ukidanje svih ekon-
omskih, socijalnih i političkih privilegije (reganizam i tačerizam)
i moći koji su razvijeni u radničkom pokretu u periodu industrijs-
kog oblika proizvodnje. Time se ukida moć i uticaj radničkih orga-
nizacija a novo zaposleni najamnici visokoobrazovani i mladi, ne-

navikli na sindikalne oblike udruživanja, uzdajući se u svoje zna-
nje, sve manje predstavljaju za sada organizovanog i zloćudnog pro-
tivnika kapitalu. Proširenje natura naturata je objektivizovalo pri-
rodni kod (čoveka/društvo) i omogućilo njegovu značajniju mani-
pulaciju Srećom sama logika ontologije prirodnog kao i izmenjeni
uslovi delovanja socijeteta kao intervenirajućeg faktora će neu-
mitno delovati da se asimetrije takvog oblika kapitalističkog načina
proizvodnje brzo ukažu.

Da li će socijalitet, kao najstajući dominantni faktor, uspeti to-
liko brzo na to da reaguje i time dovede pod znak pitanja ontolo-
giju prirodnog, veliko je pitanje. Ono što je sigurno jeste: Da je
došlo do promene forme/oblika kapitalističkog načina proizvo-
dnje; Da se zbog karakteristika, osnovnih sadržaja, načina organizo-
vanja i delovanja taj oblik uslovno može nazvati transproduktivna
faza razvoja kapitalizma; Da se zbog promene u potrebnoj struk-
turi radne snage, što neposredno proizilazi iz oblika proizvodnje,
radnički pokret mora prestrukturirati; Da zemlje u razvoju moraju
voditi računa o tome da su suočene sa situacijom u kojoj će njima
biti predat industrijski oblik proizvodnje, i time i ontologija prirod-
nog predhodne istorijske faze građanskog. Prenosjenjem industrijs-
kog oblika proizvodnje na zemlje u razvoju se s jedne strane obez-
beđuje transproduktivnom kapitalizmu (ne treba da zbunjuje to što
je on još uvek organizovan u nacionalne države – govori se o
obliku i karakteristikama a ne o manifestovanoj organizaciji) da
onu proizvodnju koja mu je još potrebna i dalje realizuje ali u dru-
gij socijalnoj sredini. S druge strane, obezbeđuje da njegove proiz-
vodne prednosti dođu do maksimalnog izražaja.

Zemlje u razvoju se ne mogu zatvoriti pred mikroelektrons-
kom revolucijom. One moraju da idu u susret tom izazovu. Ono što
moraju da izbegnu jeste ponavljanje već pređenih puteva ili nekri-
tičko prihvatanje svega što im se nudi ili nameće. Spoznaja prirode
odnosa iz kojih takva tehnologija potiče kao i njenih potreba i cil-
jeva je bitno. Isto toliko, ako ne i bitnije, je da zemlje u razvoju
dugoročno odrede svoje prioritete, da tako kažemo svoju ontološku,
ciljnu vrednosnu preferenciju. Od toga zavisi u kojoj meri će one
biti epigoni/klonovi već viđenih razvoja, a u kojoj meri će stvariti
sopstvene oblike socijeteta i istorije.

međunarodno komuniciranje

miroljub radojković

Međunarodno komuniciranje nije nov fenomen. Ono se post-
epeno preplitalo sa ostalim odlikama savremenog sveta, da bi post-
alo ikonstitutivni element civilizacije dvadesetog veka. Prenosjen-
je informacija između vrlo udaljenih subjekata i regiona naše planete
spada u stvari koje ne pobuđuju izuzetnu pažnju. Slobodno se
može reći da čovek ovog vremena nije više fasciniran dostignućima
međunarodnog komuniciranja. On se već navikao da prima infor-
macije koje su uz pomoć komunikacionih satelita potekle sa drugih
kontinenata. On zna da može telefonom porazgovarati sa vrlo uda-
ljenim sagovornicima, da će iole značajniji događaj, koji pobu-
di svetsku pažnju, stići u slici i tonu u njegov dom. Sve su to obične,
svakodneвне činjenice koje je sadašnja generacija prva iskusila i
potom se na njih potpuno adaptirala.

Relativno nova pojava je pobuđivanje stručnog, naučnog inte-
resovanja za međunarodno komuniciranje. Ono se pomno izučava
i sistematski posmatra tek od pre nekoliko decenija. Tu postoji odre-
đeni paradoks. Pojava izuzetno dugog veka postala je predmet nauč-
nog istraživanja tek u svojoj najnovijoj, doduše, i najburnijoj fazi
razvoja. Jer, svakodneвно odvijanje međunarodnog komunicira-
nja, na koje se zdravorazumska svest potpuno navikla, izaziva oz-
biljne i dalekosežne posledice koje njoj izmiču i kojima se ona ne
bavi. Stoga je naučna svest potpuno legitimno odredila fenomen
međunarodnog komuniciranja za svoj domen.

Svako komuniciranje, pa tako i ono iz koga se kasnije porodilo
međunarodno komuniciranje, sastavni je deo procesa očevočenja i
stvaranja neke od stepenica na piramidi civilizacije. Ono je bilo i
biće tipično ljudska aktivnost, i jedna od njegovih najznačajnijih
distinktivnih odlika spram ostalih živih vrsta. Aktivnosti pomoću
kojih se postepeno oformilo međunarodno komuniciranje dešavale
su se u neprekidnom nizu. To je procesualna, a ne punktualna
ljudska delatnost, poput one kojom je oformljen i prvi prenosilac
tvorevina uma – govor. U bilo kojoj formi, komuniciranje čoveka
uopšte je: »Mehanizam pomoću koga postoje i razvijaju se ljudski
odnosi i svi simboli uma, zajedno sa sredstvima za njihovo prenoše-
nje kroz prostor i očuvanje u vremenu.«⁽¹⁾ Uostalom i govor se poja-
vio zbog potrebe odnošenja prema drugim ljudima, a ne zbog po-
trebe pojedinca koji im se obraća. Ti »drugi« su i u dalekoj prošlo-
sti dobijali obličje velikih, nepoznatih grupa. Kada je komunika-
cija počela da se proteže i prema njima, javio se zametak fenomena
kojeg danas označavamo međunarodnim komuniciranjem.

Naravno, prvobitno komuniciranje na nivou velikih grupa bilo
je predodređeno istorijsko-civilizacijskim uslovima. Koliko je ono
moglo da liči nekoj savremenoj predstavi o međunarodnom komu-
niciranju, zavisilo je od mnoštva prirodnih, dakle od čoveka i tadaš-
nje zajednice relativno nezavisnih uslova. Skučeni su im bili i stani-
šte, i teritorija od koje se živelo, i pojmovni svet. Međutim, sa razgr-
tanjem takvih objektivnih granica širilo se i komuniciranje. »Isto-
rija civilizacije obeležena je progresivnim ućavanjem opsega op-
štenja. U jednom tipično primitivnom društvu, opštenje je ograni-
čeno na pripadnike plemena i, u najboljem slučaju, na manji broj
okolnih plemena, s kojima se održavaju pre povremeni no stalni
odnosi, i koja predstavljaju nekakav štitnik između osmišljenog i
psihološkog sveta – sveta vlastite plemenske kulture – i onog veli-
kog nepoznatog ili nestvarnog koje leži izvan.«⁽²⁾ Iz ovih Sapirovih
reči uobličuje se polazna pretpostavka, da je embrionalna forma
međunarodnog komuniciranja locirana negde u dalekoj prošlosti.
Međutim, može se zaključiti i to da je komuniciranje moglo da ste-
kne atribut međunarodnog tek kasnije pod određenim, civilizacijs-
kim okolnostima i u sticaju mnogobrojnih faktora.

Na osnovu izloženih teza otvorili smo i jedan problem: Kako
bi se moglo imenovati komuniciranje koje je prethodilo međuna-
rodnom, u savremenom shvatanju te pojave? Istraživanja u istorijs-
koj literaturi nisu dala odgovor. Uvid u građu drugih naučnih disci-
plina koje se bave »međunarodnim« predmetima i pojavama pruža
tek retke putokaze. Na nivou analogije sa jednim konceptom iz
nauke o međunarodnim odnosima možda bismo preteču međuna-
rodnog komuniciranja mogli označiti kao »prvobitno komunicira-
nje naroda.«

Ova zamisao se oslanja, kao što je rečeno, na koncept »prvo-
bitne međuzavisnosti« u nauci o međunarodnim odnosima i na pret-
postavku, da se u oba slučaja radi o približno istom stupnju u raz-
voju civilizacije. Analogno prvobitnoj međuzavisnosti koja«(...)»

nastaje samom teritorijalizacijom potpunih društava a proizilazi iz različitosti prirodnih uslova za razvoj materijalne proizvodnje(. . .)«,) razvija se, po našem mišljenju, i prvobitno komuniciranje naroda. Dakle, kao što se prvi koncept može uzeti za preteču stvaranja međunarodne zajednice,) tako se i drugi može uzeti za preteču međunarodnog komuniciranja. Jer, nepobitno je da je već u fazi teritorijalizacije primitivnih društava postojao prenos ideja, vrednosti, kulturnih tvorbi, mitova i informacija iz jednih staništa u druga, pa čak i sa jednih kontinenta na druge.

Naravno, objektivni uslovi za komuniciranje na velikim prostranstvima nisu bili povoljni. Osim oskudnih sredstava za prenos duhovnih i simboličkih tvorevina, smetnju su predstavljali i civilizacijski preduслови. Tadašnja društva i prvi oblici državnosti pokazivali su, osim fizičke odvojenosti, i vrlo veliku tendenciju i praksu čak apsolutne autarhičnosti. Takođe, skup takvih entiteta nije formirao međunarodnu zajednicu niti je postojala svest o njoj.) U krugu koji je tada zahvatao »civilizovan« svet nije bilo ni jasnih društvenih, odnosno državnih granica) niti precizno odeljenih političkih, ekonomskih, pa ni komunikacionih prostora. Prema tome, kada se između njih odvijao prenos ideja, vrednosti, kulturnih tvorbi, mitova i informacija, takav se proces po svojim formalnim osobinama ne može još označiti kao međunarodno komuniciranje. Međutim, mislimo da se v - lo lako može označiti i prihvatiti kao prvobitno komuniciranje naroda. Jer, takav proces, bez obzira kako ćemo ga imenovati, faktički je postojao. O tome postoje mnogobrojni dokazi u istoriji, antropologiji, etnologiji. . . Njihovo nabranje oduzelo bi nam mnogo prostora, i čini se nepotrebnim, jer dokaze o interakciji naroda i kultura niko nije nikada pobijao. Kada bi se mogla konstituisati neka vrsta »kulturne arheologije«, ona bi, radom na terenu, mogla da precizno otkrije i područja, u jednom vremenu uža, u drugom prostranija do kojih je dopiralo prvobitno komuniciranje naroda.

Sa procesom potpune teritorijalizacije društava, osnivanjem država i stvaranjem međunarodne zajednice, pojavili su se i najjednostavniji oblici međunarodnog komuniciranja. U njegovoj pionirskoj fazi to je bio proces sa malim brojem aktera.

Zauzvrat, akteri tog oblika komuniciranja pospešavali su i sveukupne međunarodne odnose u njihovom, bilo pozitivnom, bilo negativnom usmerenju.) Tako je međunarodno komuniciranje postalo faktor koji je sudelovao u oblikovanju i svetske istorije i savremene civilizacije.

Kao što smo rekli, u njegovoj pionirskoj fazi postojao je vrlo mali broj aktera. U one, koji su za sobom ostavili najdublje zabeležene trag, možemo ubrojiti: a) aktivne pojedince; b) verske organizacije; c) narode.

Pojedinci oji su prenosili informacije na vrlo velika prostranstva bili su izuzetno hrabri i radoznali - istraživači, moreplovcima, putopiscima. Ponekad su njihovi poduhvati činili preokrete za koje bi, u odsustvu takvih prenosilaca, trebale decenije i vekovi.

Velike i zaokružene verske zajednice vrlo brzo su iskazale svoje pretenzije da zagospodare celim, tada poznatim svetom. Njihov se ekumenizam oslanjao na sredstva prinude i prosvetavanja, odnosno »prosvetavanja«. Najveće i najuticajnije verske zajednice uplitala se u međunarodne odnose i ratom i odašiljanjem misionara radi pridobijanja narodnih masa. U oba slučaja, one su jasno postajale i važan akter prvobitnih oblika međunarodnog komuniciranja.

Konačno, tvorevine ljudskog uma prenošene su na ogromne udaljenosti i velikim pomeranjima naroda kao što su bili ratovi, migracije, dijaspora i progona. Naravno, u ovom slučaju, komuniciranje tvorevina duha i kulture bilo je najsporije i najneizvesnije. Često su komunicirane informacije i tvorbe menjale svoju prvobitnu sadržinu kroz procese akulturacije. Tako se dešavalo da su čak autentične vrednosti zavojevačkih naroda potpuno ishlapile u kulturi i civilizaciji potlačenih.

Uprkos svim nepovoljnim okolnostima, a posebno slabostima komunikacionih sredstava, prvi oblici međunarodnog komuniciranja pokazuju zavidan domašaj u prostoru. Njegovo rasprostiranje kroz velika prostranstva podjednako su obezbeđivali svi navedeni i drugi, nespomenuti akteri. Posmatrano sa viševekovne istorijske distance, i najprimitivnije međunarodno komuniciranje izaziva divljenje. »Nisu bili potrebni elektromagnetni talasi da bi se promenila mišljenja i verovanja miliona ljudi. Ipak, sporost promena u većini društvenih zajednica, čak i u onim visokokulturnim, mora se povezati sa sporošću komunikacije, kako u samim tim zajednicama, tako i u saobraćaju jednih sa drugim.«) Međutim, sa stanovišta današnjeg poimanja međunarodnog komuniciranja, moramo reći da je ono u početnoj fazi bilo malog obima i bez planetarnog prostornog kontinuiteta. Prema tome, mereno današnjim aršinom, moramo prosuditi da su njegovi sveukupni uticaji bili mali, ali nikako zanemarljivi. Da se ponovo poslužimo analogijom, ovog puta sa geografijom. I za međunarodno komuniciranje postojala su »bela ostrva«, dakle prostranstva koja nisu bila ni fizički ni komunikaciono ispitana i osvojena. Niti su iz njih informacije stizale, niti su tamo bivale upućivane. Zbog toga i ocenjujemo da je nepo-

stojanje planetarnog kontinuiteta bila najveća slabost prvobitnog međunarodnog komuniciranja.

Odlučujući kvantitativni i kvalitativni skok u razvoju međunarodnog komuniciranja, kao i drugih međunarodnih fenomena, (prava, međunarodne podele rada, međunarodnih odnosa itd.) izveden je sa pojavom društveno-ekonomske formacije kapitalizma. U njegovoj viševekovnoj epohi naročito je značajan period koji otpočinje u XVIII veku i proteže se do danas. Kapitalizam je, kao istorijski nov dominantni produkcionni odnos, temeljno izmenio obličje dotadašnje civilizacije, a sa tim i sklop okolnosti značajnih za međunarodno komuniciranje. U osvrtu na ulogu ove društveno-ekonomske formacije u formiranju novovekovne istorije Marks i Engels pišu: »Otkriće Amerike i morskog puta oko Afrike stvorili su nov teren buržoaziji, koja se uzdizala. Istočnoindijsko i kinesko tržište, kolonizacija Amerike, razmena sa kolonijama, umnožavanje sredstava za razmenu i roba uopšte, dali su trgovini, brodarstvu i industriji dotle neviđen polet, a time su ubrzali razvitak revolucionarnog elementa u propadajućem feudalnom društvu.«) Kapitalizam je nezasito i u planetarnim okvirima tragao za novim tržištima") sirovinama, radnom snagom i potrošačima. Stoga su nosioci novog produkcionnog odnosa odmah prodrli i u »bela ostrva«, dakle i geografski i komunikaciono neispitana i neresponzivna područja. »Potreba za sve raširenijim tržištima gde će prodati svoje proizvode goni buržoaziju preko cele Zemljine kugle. Svugde ona mora da se ugnezdi, svugde da se naseli, svugde da uspostavi veze (podv. M. R.). . . Na mesto stare i lokalne nacionalne samodovoljnosti i ogradenosti stupa svestrani saobraćaj, svestrana uzajamna za-

visnost nacija. A kako je u materijalnoj, tako je i u duhovnoj proizvodnji. Duhovni proizvodi pojedinih nacija postaju opštim dobrom.«) U podvučenom delu citata, i u konstataciji o univerzalizaciji duhovnih dobara, vidimo karakteristike koje se mogu i moraju primeniti i na međunarodno komuniciranje. Doduše, klasici nisu preciznije, osim opaskom o »svetskoj književnosti«,⁽²⁾ nabrajali aktere i procese koji duhovna dobra jedne nacije pretvaraju u opšte dobro. Međutim, nema nikakvog razloga da u tom procesu ne priznamo izuzetan doprinos koji je dalo ondašnje međunarodno komuniciranje.

Sa predominacijom društveno-ekonomske formacije kapitalizma, i njoj korespondentne civilizacije, međunarodno komuniciranje počinje da se odvija u planetarnom, kontinuiranom prostoru. Učinivši to, ono definitivno i bez odstupanja postaje i činilac međunarodne zajednice i međunarodnih odnosa. Njemu pogoduje i filozofska potka ranog, konkurentskog kapitalizma. Prvotni kapitalista brzo shvata i potrebu za ovladavanjem novim saznanjima i infor-

macijama, koji će biti nadostupni konkurentu. Ta filozofija konkurencije, da treba biti prvi informisan i tako preteći druge, takođe je umnogome doprinela razvitku i razgranavanju međunarodnog komuniciranja. Ideje, kulturne tvorevine i informacije sada se mnogo više traže i koriste u vrlo praktične svrhe. Stoga, njihov prenos ne može više da bude nesistematičan i nepouzdan. Raniji akteri međunarodnog komuniciranja nisu odstranjeni, ali se njihovo delovanje jasno vidi kao nedovoljno, jer je sporo i sporadično. Duh novog vremena zahteva da i međunarodno komuniciranje postane brzo, regularno i pouzdano. Kapitalizam stimuliše stvaranje novih aktera u međunarodnom komuniciranju i priznaje ih u sebi primenjenoj društvenoj i međunarodnoj podeli rada.¹⁾

Osim stvaranja novih aktera, kapitalizam je stimulisao i primenu novih komunikacionih sredstava, koja su se pokazala kao objektivno najslabija tačka u ranijem procesu međunarodnog komuniciranja. Time je otvorio nov proces, proces usavršavanja sredstava za međunarodno komuniciranje, koji traje do danas. Promene su bile toliko brze, da se njihova ukupnost često naziva »eksplozijom« ili »revolucijom«. Radi odašiljanja i primanja informacija iz svih delova sveta primenjuju se: parobrod, telegraf (»električni telegraf« u delima klasika), radiotelegraf (1895), podmorski kablovi za telegraf i telefon (1857) itd. Komunikaciono se najtešnje povezuju kontinenti na kojima se nova društveno-ekonomska formacija najuspešnije razvijala – Evropa i Amerika. U vezi sa primenom novih komunikacionih sredstava nastaju i dotada nepoznati akteri međunarodnog komuniciranja, telegrafске agencije na primer. Već se na njihovom primeru videlo da one mogu da opstoje i privređuju zahvaljujući sve bogatijem međunarodnom komuniciranju, ili želji sve većeg broja država da u tom procesu učestvuju.

Jasno je da je istovremeno morao da poraste svekoliki interes i za ovaj međunarodni fenomen. Ne možemo reći da je već tada nauka sebi odredila međunarodno komuniciranje kao predmet ispitivanja. Ali, najjači umovi u vremenu o kome je reč, počeli su da shvataju da se svet i komuniciranje nalaze pred suštinskim promenama. Razmatrajući civilizaciju koja se formirala i njene obrasce svesti, počeli su da uvažavaju i uticaj aktera i sredstava međunarodnog komuniciranja. Tako je Marks u pismu Kugelmanu još 1871. godine konstatovao: »Dokora se verovalo da je stvaranje hrišćanskih mitova bilo moguće samo pod rimskim carstvom, dok nije bila otkrivena štamparija. Baš naprotiv. Dnevna štampa i telegraf, koji njena otkrića rasprostire za čas po čitavoj zemljinj kugli, proizvode za jedan dan više mitova (a buržoazija ih širi) nego što je ranije bilo moguće ostvariti za jedan vek.«²⁾ Povećavanje interesovanja za međunarodno komuniciranje je razumljivo i zbog toga što ono u XIX veku i po formi, sa stanovišta današnje predstave tog pojma, dobija potpuno obličje. Ono je već tada uz pomoć novih aktera i sredstava ispresecalo, povezalo i savladalo prostor koji je izdvojen po nacionalnim državama. Svet je razvio svest o svojoj celini i međuzavisnosti³⁾ pa se u svakom njegovom kutku deli osećanje pripadnosti jednoj manje ili više imaginarnoj međunarodnoj zajednici. Naravno, istovremeno je tekao i suprotan proces. Zahvaljujući učešću u međunarodnom komuniciranju, činioci te zajednice lakše su postajali svesni i suprotnosti sopstvenih interesa i pripremi na sukobe. Njima je, ne retko, prethodilo propagandno i psihološko delovanje koje takođe spada u okvir međunarodnog komuniciranja.

Jednim delom, za ovakve pojave krivicu snose države koje su sebi dodelile i pravo da budu osnovni subjekti međunarodnog komuniciranja. One su preuzele i zadržale najtešnju kontrolu nad komunikacionim sredstvima sposobnim da prenose informacije i simbole kroz svetski prostor. Počele su sa telegrafskim agencijama, a zatim su, tako reći od momenta praktične primene, nacionalizovale ili čvrsto podredile elektronske komunikacione kanale – radio i televiziju. A upravo ta sredstva i pomenuti akter (agencije) najlakše i najobimnije prelivaju svoje sadržaje u međunarodnu javnost, daleko izvan nacionalnih granica. To je bio još jedan korak u jačanju obima i promeni sadržaja međunarodnog komuniciranja. Neke od njegovih posledica ne mogu se pozitivno vrednovati, ali se ne može poreći da je uticaj ovog procesa na sve narode XX veka bio izuzetno velik i dugoročan. Neki od njih se, recimo, još uvek obrazuju pa čak u nacionalnim granicama komuniciraju, po obrascima ili na jeziku tuđih sredina. Time se očito potvrđuje postojanje i pozitivnih i negativnih tendencija u međunarodnom komuniciranju, koje se sve jasnije opažaju upravo u sadašnjem, njegovom najmlađem etapi razvoja. Identifikacija obeju tendencija, a naročito uočavanje neravnomernosti i jednosmernosti u procesima međunarodnog komuniciranja koji ugrožavaju duhovni, nacionalni identitet, bili su više nego dovoljni povodi da se za njega zainteresuje nauka. Time bi se, po našem mišljenju, mogao objasniti polazni stav da je u pitanju stari fenomen koji je relativno kasno privukao naučnu pozornost.

Nakon svih postepenih mena, koje smo opisali, međunarodno komuniciranje je u savremenom svetu postalo potpuno i vrlo uticajno. Kao što se iz osvrta na njegovu genezu dalo zapaziti, ono tokom vremena nije gubilo na značaju. Naprotiv, u svakoj narednoj

fazi, njegov značaj i posledice su bivali važniji. To je potpuno u skladu sa svim drugim, korespondentnim procesima⁴⁾ u formiranju savremene civilizacije koji su doveli do visokog stupnja ekonomske, političke i kulturne međuzavisnosti sveta. Pojavom i razmahom još jedne društveno-ekonomske formacije – socijalizma – lik savremenog sveta je umnogome izmenjen. Kao nikada ranije, bez premla u istoriji, svet je međusobno povezan i međuzavisan, ali i kao retko kada ranije – protivrečan. Međutim, bez obzira na koju od tih njegovih osobina da usredsredimo pažnju, lako zapažamo, da je svaka ponaosob, i da su sve zajedno, pogodovala još većem razmahu međunarodnog komuniciranja. U tu oblast dolaze nove investicije, stvaraju se novi akteri – međunarodne organizacije (vladine i nevladine) i transnacionalna preduzeća (na bazi istih pokretačkih sila, odnosno, internacionalizacije kapitala) – a pridodaju se i još modernija prenosna sredstva. Pored potpune eksploatacije radija (od tridesetih godina) i televizije (deceniju kasnije) u međunarodnom komuniciranju se primenjuju i komunikacioni sateliti (1962). Oni već u klici nagoveštavaju i neke nove posledice koje su na pragu (direktan prenos programa, transnacionalni prenos podataka, daljinsko osmatranje itd) i utiče što će za uzvrat, intenzivirati praktični i naučni interes za međunarodno komuniciranje.

Zahvaljujući mnogobrojnim akterima i umnoženim sredstvima prenosa, međunarodno komuniciranje ispunjava čovekov prostor i sažima vreme. Ideje, kulturne tvorevine, vrednosti, mitovi i informacije prenose se u svaki kutak Zemlje gotovo trenutno, blizu realnog vremena.⁵⁾ Ono time pokazuje da su ostvarljive i nekada najsmelije utopije najmaštovitijih umova prethodnog veka.⁶⁾ Pošto su obim i sadržina procesa međunarodnog komuniciranja i dalje u porastu, maštovitim umovima ovog veka ono se čini kao formiranje novog omotača oko Zemlje. Pored biosfere, akvasfere, i atmosfere – kaže jedan od njih⁷⁾ – oko naše planete formirala se i infosfera. Nju stvaraju milioni simbola i signala upućenih u različitim pravcima i sa različitim svrhom, mnogobrojnim korisnicima u svakom kutku planete. Bez obzira da li ćemo se pridružiti ovakvoj metafori ili ne, taj stvarni ili izmaštani omotač Zemlje sigurno je sve gušći i deblji. Na žalost, kao što je zagadio bio i atmosferu, čovek je uspeo da zagadi i taj pretpostavljeni domen – infosferu, odnosno, međunarodno komuniciranje. Ono već poznaje i u sebi obnavlja »ratove rečima«, »psihološki rat« kao i svoj najdugotrajniji aspekt – međunarodnu propagandu. Trenutno, isto kao i u drugim spomenutim domenima, najveću pažnju privlači pitanje da li ćemo, i kako, sprečiti zagadenje i raspad infosfere, koja je, kao i ostale od značaja za čovečanstvo u celini.

1) Charles Cooley »Social Organization«, New York, Charles Scribner's Sons, 1909, str. 61.

2) Edvard Sapir »Ogledi iz kulturne antropologije«, BIGZ, Beograd, 1974, str. 61
3) Vojin Dimitrijević i Radoslav Stojanović »Međunarodni odnosi«, Nolit, Beograd, 1979, str. 142

4) »Prvobitnu međuzavisnost karakteriše odsustvo međunarodne podele rada te se u voj ne stvara osnova za razvoj procesa saradnje u međunarodnim odnosima.« *Ibidem*, str. 143

5) »Sve do novog veka međunarodna zajednica je bila podeljena na geografske celine, u kojima su, tačno rečeno, postojale posebne međunarodne zajednice...« *Ibidem*, str. 350

6) »Preuranjenost jezika i tjeranje naprijed i rastjerivanje nacija dobilo je za konkretni um značenja i interesa djelom tek u doticaju sa državama, djelom vlastitim početkom razvijanja države.« G. V. Fridrih Hegel »Filozofija povjesti«, Naprijed, Zagreb, 1966, str. 68 – 69

7) »Međunarodna zajednica je... istorijska i klasna pojava u razvoju međunarodnih odnosa, kao izraza objektivne nužnosti, koja podrazumeva postojanje: a) određenog stepena i inteziteta međunarodnog opštenja (podv. M. R.) b) određenog dostignutog nivoa i oblika u međunarodnoj i političkoj organizaciji međunarodnih odnosa... c) određenih opštih i zajedničkih interesa prvenstveno država pa i sveta kao celine u međunarodnim odnosima.« Aleksandar Magarašević »Osnovi međunarodnog prava i međunarodnih odnosa«. Pravni fakultet, Novi Sad, 1974, str. 69

8) UNESCO »Mnogo glasova – jedan svet«, Tanjug, Beograd, 1980, str. 5
9) Marks i Engels »Manifest komunističke partije«, IC Komunist, Beograd, 1976, str. 9

10) »Krupna industrija stvorila je svetsko tržište, koje je bilo pripremljeno otkrićem Amerike. Svetsko tržište neizmerno je razvilo trgovinu, brodarstvo, kopneni saobraćaj.« *Ibidem*, str. 10

11) Marks i Engels, op. citat, str. 13
12) »... a iz mnogih nacionalnih i lokalnih književnosti stvara se svetska književnost.« *Ibidem*, str. 14

13) »... ona (buržoazija prim. M. R.) je izvela sasvim drukčije pohode nego što su bile osobe naroda i krstaški ratovi.« Marks i Engels, op. cit, str. 12

14) »Marx und Engels uber die Presse« Chrestomathie Teil I, Karl Marx Universitat, Leipzig, 1975

15) »Drugi razlog ubrzanju spomenutog procesa koji deluje na jačanje svijesti o povezanosti posebnih interesa jedinica s interesima zajednice (međunarodne, prim. M. R.) nalazi se u revoluciji u uvjetima prometa osobama, vijestima (podv. M. R.) i robom.« Vladimir Ibler »Međunarodni odnosi« Naprijed, Zagreb, 1971, str. 44

16) »Bez sredstava masovnog komuniciranja industrijska revolucija devetnaestog veka teško da bi izmislila način našeg života, kao što je uspjela. Zauzvrat, ova tehnička revolucija je pridodala kameru, projektor, mikrofoni, magnetofon, gramofon, predajnik i kompjuter postojećim sredstvima komuniciranja – sve to za samo nešto više od sto godina.« Wilbur Schramm »Men, Messages and Media«, Harper and Row, New York, 1973, str. 16

17) Direktan prenos elektronskih signala ili digitalnih podataka na bilo koje dve tačke na Zemlji moguće je izvesti u vremenu koje se meri desetinom sekunde.

18) Tako je Furije prognozirao da će čovek budućnosti živeti bogatstvo svog života kao u ekstazi, i da će mu se ceo dan činiti kao samo jedan sat. Vidi: Tomislav Jantol, »Socijalizam i javnost«, Centar za kulturnu djelatnost SSO, Zagreb, 1980, str. 56

19) Vidi, na primer: Alvin Toffler, »The Third Wave«, Pan Books, London, 1981